

GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS, EGYENSÚLY ÉS FOGLALKOZTATÁS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Csaba László

DSc; a CEU, a DE és a Corvinus egyetemi tanára,
az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának elnöke
csabal@ceu.hu

Az írás azt a kérdést vizsgálja, hogy a 2005 márciusában átértelmezett lisszaboni stratégia, valamint a 2005 decemberében elfogadott 2007-2013 közti pénzügyi keret mennyiben alapozza meg az EU gazdasági teljesítményének javulását.

Az EU világgazdasági teljesítményéről

Az euróövezet előzetes adatok szerint (Tóth, 2006) 2005-ben alig 1,3 %-kal növekedett, és a bizottság 2006-ra sem vár 2,2 %-ot meghaladó bővülést. Ez a teljesítmény igen gyenge, különösen ha az 1996-2000 közti évek 2,7 %-os és a 2001-2004 közti évek 1,4 %-os átlagát vesszük alapul (az adatok forrása itt és ha nincs külön említve: ECB: Statistics Pocket Book, February 2006). Az unió tehát a lisszaboni stratégia félidejében, az önkritikus helyzetértékelés ellenére, és a 2005. márciusban újrafogalmazott célok ellenére nem tud gyorsuló növekedési pályára lépni, hisz az EU egésze is alig 2,9, 1,7 és 1,6 %-kal növekedett az idézett források szerint, megjelenítve ezzel az átlagnál gyorsabban növekvő kis tagállamok, így Írország, a balti államok, Csehország és Szlovákia csekély összsúlyát az Unió egészének teljesítményében. Mivel az Egyesült Államok növekedése ugyanebben az időszakban rendre meghaladta a 3 %-ot, az öreg kontinenst az Újvilágtól elválasztó távolság nem csökkent, hanem

még nőtt is. Az idézett statisztika szerint például az euróövezet egy főre jutó jövedelme vásárlóerő-paritáson számolva 24,7 ezer euró volt, az Unió egészéé 22,4 ezer, míg Japáné 26,0 ezer és az Egyesült Államoké 34,7 ezer. Miközben az EU-ban a növekedés lelassult, más államok, nevezetesen Kína és India 8-9 %, a sajátos helyzetű Oroszország pedig 6 % körüli ütemben növekedett. Magyarország a javított adatok szerint 1996-2000 közt 4,2, 2001-2004 közt 4,0 %-kal nőtt, a 2005-ös eredmény is ekörül várható. Egészében véve tehát nem látjuk azt, amit némely – leegyszerűsített – kereskedelem- és integrációelméletek szerint, valamint a politikai nyilatkozatok alapján látnunk kellene.

Maga az Unió nem vált a tagok növekedését előmozdító szervezetté. Mi több, a gyorsabban növekvő, földrajzi értelemben „periférikus” államok számára a gazdasági növekedést nem gyorsító, hanem lassító környezetet jelentett. Fontos kiegészítő adat, hogy az amerikai előny a munkatermelékenység tekintetében is fönnmaradt. Ha az euróövezet átlagát 100-nak vesszük, a EU egésze 94,6 %-on áll, megjelenítve az új tagállamok gyengébb teljesítményét, Japán 88,4-en és az Egyesült Államok 128,8-on. Ehhez jön még az a közismert tény, hogy az Egyesült Államokban többen és többen dolgoznak. A munkapiaci aktivitási arány az

EU 69,5 %-ával szemben Japánban 72,2, az USA-ban 75,4 %. Emellett közismert, hogy az európai hat héthez képest Amerikában továbbra is a kéthetes szabadság az általános. A helyzet tehát az, hogy többen, többet és termelékenyebben termelnek, vagyis Európa lemaradása nem behozható, és az európai modellel – némelyek (Blanchard, 2006) szerint az európaiak preferenciarendszerével – függ össze. Az pedig, hogy a növekedési ütemet az endogén és a neoklaszikus elmélet szerint egyaránt hosszú távon meghatározó innovációban az Újvilág előnye tetemes, a közhelyek sorába tartozik.

Az EU tagállamai főképp egymással kereskednek, vagyis akarva-akaratlanul egymás fő piacai. Azaz bármi történik a többiekénél, az a többi tagállam számára „belügy”. Nem pusztán arról van szó, hogy az EU-szerződés értelmében a gazdaságpolitika legfontosabb része, a pénzügyi és az államháztartási politika – az euróövezetben részt nem vevők számára is! – közös érdekű ügynek számít. Arról is, hogy az export/GDP arány alapján számolva az EU épp annyira zárt gazdaságnak számít a világgazdaságban, mint az Egyesült Államok vagy épp Japán. A kivitel GDP-hez mért aránya az EU esetében 12,7 %, az USA-ban 9,8 % és Japánban 13,9 % volt 2004-ben, az utolsó évben, amelyre még van adatunk. Ezzel tehát végső fokon igazoltnak láthatjuk az integrációelmélet azon fölismerését (Alesina – Barro, 2002), hogy a közös piacot betetőző közös valuta jólét- és kereskedelemnövelő, azonban ez a hatás csak a blokkon belül érvényesül, ami a globális munkamegosztásba való bekapcsolódással szemben nem föltétlenül előnyös.

Mivel a magyar gazdaság számára az európai integráció adottság, hisz a külkereskedelem jelentős részének más földrészekre terelése logisztikai, szervezési és tőkeerőre visszavezethető okok miatt hosszabb távon sem reális, nem közömbös az, hogy miért

lassul az európai gazdaság növekedése, és várható-e a kérdésben fordulat. Az integrációelméletben (Palánkai, 2005) tisztázottnak mondható az, hogy az együttműködés monetáris modellje meghatározott jellegű és szemléletű államháztartási és pénzpolitikai egybehangoaltságot is föltételez, a kérdés elméletileg és gyakorlatilag is az, hogy miképp tudja a gazdaságelmélet a helyzetet magyarázni, és miféle kiutat javasolhatunk a diagnózis alapján.

Volt-e pénzügyi túlhűtés?

Az elmúlt évek közgazdasági és politikai vitáinak középpontjában itthon és EU-szerte az a kérdés állt, hogy vajon az Unióban kialakított pénzügyi szabályrend az oka-e a gazdasági renyhéségnek. Nevezetesen a politikusok által nem befolyásolható Európai Központi Bank¹, aminek – az MNB-től eltérően – nemcsak eszköz-, hanem célfüggetlensége is van, továbbá aminek döntéshozó szervébe nem lehet a kizárólag a mindenkori kormánytöbbség által elfogadott szempontok és személyi elképzelések alapján változtatásokat eszközölni, nem folytat-e túlságosan megszorító politikát? Másfelől az államháztartások működését szabályozó *Stabilitási és növekedési egyezmény* nem képez-e fölösleges és elháríthatatlan akadályokat a növekedésbarát gazdaságpolitika útjában? Mindkét ellenvetést számtalan közéleti szereplő és gazdaságelemző is megfogalmazta, Gerhard Schrödertől Silvio Berlusconi és Gordon Brownon át egészen Romano Prodi egykori bizottsági elnökig terjed a bírálók köre.

Egy rövid cikkben nem lehet e szerteágazó vitát fölidézni (átfogó kritikai értékelését lásd Buti – Franco, 2005 kötetében). Az azonban könnyen megállapítható, hogy pénzpolitika egyoldalúan megszorító volt-e a vizsgált

¹ Szemléletes példája volt ennek a 2005. novemberi kamatemelés, amire a pénzügyminiszterek tanácsa, az Ecofin kifejezett felszólítása ellenére is sor kerülhetett.

időszakban, továbbá hogy az államháztartás is a kemény visszafogások jellemezték-e. A pénzpolitikát akkor jellemezték volna a megszorítások, ha az ECB a mandátumában – illetve annak 2003. májusi pontosításában – szereplő évi átlagos „2 százalék vagy annál kisebb” inflációt olyannyira túlteljesítette volna, hogy a valós érték 0 százalékos lett volna (abszolút árstabilitás). Hasonlót jelenthetett volna, ha defláció alakult volna ki, azaz az árszínvonal egészének – és nem pusztán egyes termékek, mondjuk a repülőjegyek vagy a mobilhasználat vagy a tömegborok ára csökkent volna. Ez utóbbira azonban – az érintett területekről érkező panaszáradat ellenére – nem került sor. Sőt, az euróövezetre való felkészülési időszakot jellemző ambiciózus pénzpolitika inkább föllazult. Ha 1996–2000 közt 1,6 %-ra rúgott csak az euróövezet átlagos inflációs rátája, 2001–2004 közt 2,2-re nőtt, s 2005-ben előzetes adatok szerint 2,3 %-ra gyorsult. Ez bizony – különösen az ECB-t részben jellemző inflációs célkövetési rezsim mellett (Jankovics, 2005) – nem elhanyagolható mértékű és irányú eltérés, mert a bank szavahihetőségét érinti. Igaz, hogy az említett időszak a világgazdaságban a megrázkódtatások – a szaknyelvben külső sokkok – kora volt, az IT-lufi kipukkadásától a terrortámadásokon át az olajárnak 65 dolláros szintre emelkedéséig terjedő körben. Az is igaz, hogy a 3 % alatti értéket az üzleti világ képviselői és a háztartások többnyire árstabilitásként fogadják el. Ugyanakkor nem lehet kérdéses az, hogy ha egy – legalább részben – inflációs célkövetést folytató bank egyetlen alkalommal se éri el saját, alapszabályban rögzített célját, és mind a hat eddig megfigyelt alkalommal az engedékenyebb – lazább – értelmezés tartományába esően tért el tőle,² akkor nem vádolható túlzott szűkmarkúsággal. Az idézett statisztikai kimutatásban szerepel az ECB pénzpolitikájának másik irány-

² A Lengyel Nemzeti Banknál ez nem mindig volt így, a lefelé irányuló túllendülés is megfigyelhető volt.

jelzője, a pénzmennyiség (M3) alakulása is. Amíg 2000-ben ez a mutató 4,1 %-kal nőtt, a következő évben 8,0, majd 2002-ben 7,0, 2003-ban 7,1, 2004-ben 7,4 százalék körüli értéken állt, 2005 decemberében például 7,3 %-on a megelőző 12 hónaphoz képest. Ez egyértelműen mutatja, hogy az ECB túlságos szigorúra vonatkozó kijelentések inkább elterjedteknek, semmint megalapozottaknak tekinthetők.

Mi a helyzet az államháztartás előirányzatait szabályozó *Stabilitási és növekedési egyezmény*rel? Ez az elrendezés különösen sokféle támadásnak van kitéve, noha az új politikai gazdaságtan nemzetközi irodalmában (Persson – Tabellini, 2004) sokoldalúan igazolták, hogy az EU-országok többségét jellemző parlamentáris rendszerekben a jóléti irányultság és a forrásokra tekintet nélkül megvalósított költségek és jövőbeli elígérkezés lényegesen erőteljesebb, mint a központosított, elnöki rendszerekben. A bírálókat két legfőbb eleme az, hogy 1. nem hagy teret a konjunkturális kiigazításnak, és 2. hogy az egyezmény túl merev.

Érdeemes fölidézni azt, hogy az egyezmény eredeti, 1997-ben Amszterdamban becikkelyezett formájában is a költségvetési politika hagyományos – John Maynard Keynestől eredő – szimmetriájára épült volna. Vagyis azt tételezte föl, hogy az erős növekedés éveiben a kormányzat – önértékét követve – többleteket hoz létre. Már csak azért is érdeke ez, mert így lesz tere a visszaesés idején a költségek csökkentésére. Továbbá így csökkenthető az államadósság a fenntartható szintre, azaz az előregedő népesség és a csökkenő adóviselési hajlandóság indokolta szintre.³ Ezért az egyezmény „féloldalasságát” hangoztató kritika, amely szerint nincs kész-

³ A magyar választók változatlanul alacsony adótudatosságát mutatja, hogy míg a közszolgáltatások magas szintjét és ingyenességét igénylik, a magas közterheket kifogásolják és csökkentésüket követelik. A felmérést Tóth István György /2006/ adta közre, megerősítve a 90-es évek közepén felmért hasonló trendet.

tetés a jó időkben folytatott szigorú politikára, bizonyára téves.

Érdemes azt is fölidézni, hogy az egyezmény csak a végeredményekre összpontosító, az oda vezető utat és eszközrendszert szándékosan nemzeti hatáskörbe utaló, igen laza megoldás, a szabálykövető gazdaságpolitikában ismert legenyhébb eljárás. Ez jó részt azzal függ össze, amit az EU-joganyag többségének puha voltáról (soft law) ír az európai tanulmányok irodalma. A szuverén, kormányközi alapon fölépülő együttműködésben ugyanis nincs helyük a szigorúbb megoldásoknak, például a deficit fönnállását megállapító független értékelő szervnek, vagy annak a megoldásnak, hogy állampolgárok egy csoportja bírói úton szoríthatná a „szuverén”, de az ő zsebükre költekező kormányzatot saját szabályainak betartására. Az USA tagállamaiban mindkét megoldás ismert, vagyis az említettek nem tekinthetők elméleti újításnak. Ugyanakkor az EU Nizza óta egyre kormányközibbé váló gépezete e fölvetéseket rendre lesöpörte az asztalról.

Mivel tehát a kiadások és a bevételek szerkezetét minden kormány és törvényhozás maga szabja meg, nem helytálló az az érv, hogy a pusztá végeredményt laza korlátok közé szorító egyezmény határt szabna a népfelség elvének, s az ezt megjelenítő markáns adó- és kiadáspolitikai kísérletezésnek. A tagállamok gazdaságpolitikáját áttekintő részletes elemzés (Darvas et al., 2005) joggal mutatott rá, hogy az egyezmény szétrázódását elsősorban a három nagy tagállamban – Német-, Francia- és Olaszországban – folytatott fegyelmetlen, populista költségvetési politika idézte elő. Ez lényegében abban állt, hogy a jó éveket – az akkor már közismert demográfiai és bevételi irányzatokra fittyet hányva – nem használták föl az államháztartás fenntarthatóan kiegyensúlyozott állapotának (fiscal sustainability) megteremtésére.

Az egyezményt külföldön és itthon (Bod, 2006,10-11.) is bírálják a benne szereplő

számok elméleti megalapozatlansága és az alkalmazás merevsége miatt. Ez a bíráló csak részben indokolt, hiszen nem tudományos elaborátumról, hanem eleve gazdaságpolitikai számárvezetőről volt szó. Ott pedig az egyértelműség és a számonkérhetőség a legfontosabb szempont. Annál is inkább, mert a kevésbé fejlett pénzrendszerű és alacsonyabb megtakarítású országokban az EU eredeti hat tagállamára jól illő zakó bizonylöttyög. Az új tagállamokban a fenntartható államadósság szintje bizonyára kisebb, mint a hagyományosan nagy megtakarító belga vagy német háztartások mellett. Az euróövezet egészének államadóssága a 2001. évi 68,6%-ról 2004-re 70,2%-ra, majd 2005-ben tovább nőtt. Ez önmagában is mutatja, hogy az összteljesítmény szempontjából meghatározó nagy tagállamokban a fiskális kiigazítás mértéke elégtelen volt, és emiatt az EU egészének adósságrátája is 62-ről 63,4%-ra nőtt. Jól látható, hogy adósság/deficit ügyben a kívülállók teljesítménye a jobb, ami eleve kételyeket ébreszt az egyezmény szokásossá vált elmarasztalásának értelmé felől.

A növekedés és a munkahelyteremtés kapcsolata meglazult

De nézzük meg azt, hogy milyen eredménnyel járt a magállamok laza költségvetési politikája! Mint az előzőekből is kitűnt, a kétezres évek fejleményei nem kezdtek ki azt a klasszikus közgazdasági összefüggést, ami szerint nincs semmiféle átváltás a laza költségvetési politika és a magasabb gazdasági növekedés között. Nem igaz tehát – csak nagyon rövid távra szóló, teljesen zárt gazdaságra építő, erőteljes tőkepiacot föltételező, vagyis az euróövezetre nem releváns fölvetések mellett – az a szokásos fölvetés, hogy a költekezés révén növekedés volna gerjeszhető. Mint láttuk, az EU-ban nem ez a helyzet: a növekedés a lazaság éveiben felére lassult. A legfőbb „bűnösök” esetében a verdikt még egyértelműbb: Németország növekedése az

1996-2000 közötti 2,7 %-ról 2001-2004 közt 0,7 %-ra csökkent, és a 2005. évi várható 1,3 % sem lenyűgöző. Például Franciaországban az 1996-2000 közötti 2,8 %-ról 1,6 %-ra mérséklődött a növekedés, és 2005-ben is csak 2 % körüli, Olaszországban pedig 1,9-ről 0,9-re csökkent a növekedés. Emlékeztetünk rá, hogy egy sor államban – Lettországtól Csehországon át Oroszországig és Kínáig – a növekedés a megfelelő időszakokban gyorsult, vagyis a lassulásnak bizonyára strukturális, és nem konjunkturális okai vannak. Ezeket pedig Keynes szerint sem lehet keresletélénkítő intézkedésekkel, költségvetési lökessel orvosolni.

Mi a helyzet a munkanélküliséggel? A keynesi politika eleve munkahelyteremtő szándékkal jött léte a visszaesés ellentételezésére. Vajon igaz-e a naponta hallható érv, mely szerint az EU magállamai az „európai szociális modell” védelmében próbálják a munkahelyeket megtartani? A foglalkoztatási arányokban, mint a cikk elején láttuk, Európa nem közeledett Amerikához. Az aktivitási mutatók tekintetében 1996-2000 közt még évi 1,6 %-kal nőtt a munkahelyek száma, 2001-2004 közt ez már csak 0,8 % volt, 2004-2005-ben csak 0,7 %. A munkanélküliségi ráta az euróövezetben az 1996-2000 közötti 9,7-ről valóban 2001-2004 közt és várhatóan 2005-ben is 8,5 %-ra csökkent. Ez azonban vélhetőleg körülbelül a duplája annak, amit a monetarista elmélet a munkanélküliség természetes rátája, vagy a nem gyorsuló inflációs/egyensúlyi munkanélküliség címen számol. Az Egyesült Államokban ugyanezen időszakban a munkanélküliség 4-ről 5 %-ra nőtt.

Az új tagállamokban a helyzet sokkal rosszabb, az említett érték többszörösére rúg a munkanélküliségi ráta, méghozzá a gyors növekedéssel jellemezhető években és országokban is! Például a jelentős javulás ellenére 2005 végén még mindig 17,2 %-os lengyel és 16,1 %-os szlovák munkanélküliség

az egyensúlyi vagy természetes rátát duplán meghaladó eurózónás érték dupláját jelenti. E számok voltaképp a munkahelytelen növekedés (jobless growth) és az átalakuló gazdaságok sajátos szerkezeti kérdéseinek taglalásához vezetnének (Csaba, 2006). Ehelyütt az idézett bővebb elemzésből talán elég annyira utalni, hogy esetünkben még inkább a társadalmi és a gazdasági berendezkedés sajátos intézményi vonásainak megnyilvánulásáról van szó.

Ezek közé tartozik a munka piacáról kiszorultak nagy aránya, a felsőoktatás mértéktelen kiterjesztéséből⁴ adódó munkapiaci kereslet-kínalati egyensúlyhiány (bűvszó: szakmunkás- és technikushiány), a túl sokaknak túl korán biztosított nyugdíj, az immár jelképes hozzájárulással sem finanszírozott egészségügy, a mezőgazdasági kistermelőnek tetsző több százezres munkanélküli had, vagy épp az iskolából nemcsak digitális, hanem funkcionális analfabétaként kikerülő százezrek hada is. Valószínűleg könnyen belátható, hogy a fenti súlyos ellentmondásokat nem lehet a nemzetgazdasági összkereslet növelésével, vagyis céltalan és átfogó intézkedésekkel orvosolni, se nálunk, se a mag-EU államokban. Mindez alátámasztja azt a régi felismerést, hogy a munkanélküliség és az infláció közt sehol és soha sincs átváltás, az egy időben sokat idézett Phillips-görbe függőleges.

A helyzet reális számbavétele jellemezte ezért a Wim Kok egykori holland miniszterelnök vezette szakértői csapat munkáját, majd nyomában a 2005. márciusi brüsszeli csúcsot is, ahol az unió középtávú gazdaságstratégiáját jelentő lisszaboni programot újrafogalmazták. A meglehetősen bonyolult háttér és a részletek (Csaba, 2005) mellőzésével

⁴ Vélhetőleg még vitaalpnak sem tekinthető az az elterjedt ökonometriai megoldás, ahol a további beiskolázásnak mindaddig van értelme, amíg a felsőoktatásból kikerülő akár csak egyetlen forinttal/euróval is többet keres, mint képzetlen társa.

elég talán a következőket kiemelni. A 2005. márciusi program – ami a 2007-2013 közti második *Nemzeti fejlesztési terv* kidolgozásának is közvetlen alapja – megfordította az eredetileg a „munkahelyek és növekedés” jelszóban összegzetteket, és helyette – joggal – a „növekedés és munkahelyek” sorrendre váltott. Ehhez értelemszerűen csökkenteni kellett az eredetileg százhuszat közelítő tervmutatók számát. Szembesülni kellett azzal, hogy az unióban a nemzeti piacgazdaságok maradnak meghatározóak. Végül, hogy sem a műszaki fejlődést, sem a megfelelő foglalkoztatást nem első sorban állami intézkedésekkel, főképp pedig nem nagy brüsszeli komplex programokkal lehet elérni. Ezért az új megközelítés alapja a deregulálás, a vállalkozásfejlesztés és a piaci igényekhez illeszkedő oktatás lett. Kéznefő, hogy ezek miként alkotnak erényes kört, legalábbis normatív értelemben.

Az átszabott lisszaboni program és az új tagállamok

Az új lisszaboni programot ökonometriai módszerekkel elemző áttekintés (Gelauff – Lejour, 2006) arra a következtetésre jut, hogy ha megvalósítanák, ez a program az európai GDP-t 12-23 %-kal, a foglalkoztatást 11 %-kal növelné. Ugyanakkor ez az elemzés – csakúgy, mint a 2006. tavaszi EU-csúcsot előkészítő bizottsági anyag – joggal emeli ki, hogy e célok elérése döntő módon múlik azon, hogy a tagállamok mennyiben azonosulnak az új célokkal. Röviden: hajlandók-e a közösből származó többletpénz nélkül is közös célokra áldozni. Megjegyzendő, hogy az említett gyakorlat egyáltalán nem újdonság, hanem évtizedek óta kialakult praxis az EU néhány kulcsterületén, a környezetvédelemtől a közös kül- és biztonságpolitikáig terjedő körben.

Ugyanakkor a hazai és a többi EU-ország gyakorlatát szemlélve nehéz nem látni a szakadékot a normatív megfogalmazások

és a tényleges folyamatok között. Az az EU-szinten a kisebb gondok közé tartozik, hogy a célkitűzésekben változatlanul szereplő 3 %-os GDP-arányos K+F kiadásoknak a legtöbb nemzeti költségvetésben se híre, se hamva. Nem a 2006-os összeg önmagában, hanem a 2000-2006 közti időszak nem növekvő trendje az, ami elgondolkodtató. Az azonban már komolyabb gondot okoz, hogy a szolgáltatások liberalizálását előirányzó Bolkenstein-irányelv elvzért, és lényegében az ellentétes alapon (a piacvédelem és a nemzeti korlátozások) álló szabályozás kapott többséget az Európai Parlamentben.⁵ Ha pedig figyelembe vesszük, hogy a szolgáltatások az EU-ban 71,5, az Egyesült Államokban 79,2 %-kal részesednek a nemzeti össztermékből, akkor világos, hogy az elvileg immár húsz éve létező egységes piac Európában még egy további évtized múltán is inkább álom lesz, mint valóság. Az is jól mutatja a helyzet abszurditását, hogy a 2005 decemberében elfogadott 2007-2013-ra szóló költségvetési irányelv továbbra is a hagyományos mezőgazdasági és területfejlesztési célokat karolja föl, a lisszaboni keretek részaránya még csökken is.

A magyar gyakorlatban különösen szembevetendő, hogy a jelentős szervezeti és intézményi háttérrel igénylő operatív programok világa legjobb esetben is csak közvetett viszonyban van a lisszaboni program nagy ívű és reformelvű célkitűzéseivel. Sokatmondó apróság, hogy a területfejlesztési célokat az agrártárca továbbra sem tekinti magáénak, és a 2005 óta megfigyelhető módon közvetlen termeléstámogatásra fordítja, ha teheti, az összegeket. Az oktatási rendszer egészében, különösen a főiskolák és az egyetemek közti különbséget is eltörlő bolognai folyamatban a piac igényei szerinti képzés az átalakítás más, ideologikus céljaihoz – így a „szolgáltató

⁵ A döntést, háttérrel és elemzéssel lásd: *InfoR.Scshuman/La lettre no. 245*. Firenze: Instituto Universitario Europeo/online hírlevél, elérhető az egyetem honlapján.

egyetem” és a „felsőoktatás mint közfogyasztás” téveszmék szolgálatához – rendelődött. A munkapiaci liberalizálódás féloldalas módon megy végbe, amennyiben a frissen végzetek vagy egyáltalán nem jutnak munkához, vagy csak szerződéssel, míg a már kapun belül lévők helyzete stabilizálódni látszik (például épp a szolgáltatási irányelvvel). A nemzetközi munkamozgás lehetősége még az EU-n belül is korlátozott maradt, bár a megoldást – a vendégmunkások szociális ellátásból történt kizárásával – a Blair-féle Új Labor már megtalálta.

Aggasztónak tűnik a K+F hasznosulás régi ismert, de annál erőteljesebb szerkezeti és intézményi korlátainak fönntmaradása. A kontinentális modell hierarchikus, az új iránt kevésbé fogékony, viszont a tömegszerűséget a minőség és a versenyképesség⁶ elé helyező vonásai aligha küzdhetők le ünnepélyes nyilatkozatokkal és államilag szervezett K+F programokkal. Ez valószínűleg súlyosabb gond annál, hogy a skandinávok kivételével egyetlen EU-ország sem közelíti meg a lisszaboni programban fönntartott 3 %-os K+F kiadási arányt – a régi tagállamokban ez 1,5-2 % közt mozog, az új tagállamokénál többszörösen nagyobb nemzeti termék arányában érve. Amíg a vállalkozói szféra finanszírozásban való részvétele nincs megoldva – még hozzá a kutatási célú juttatások adóalapból való levonhatósága révén, nem a jelenleg hazánkban érvényes néhány száz eurós nagyságrendben –, addig üres fecsegés marad a cégek nagyobb szerepvállalását szorgalmazó visszatérő kormányzati és uniós fölszólítás is. Az előadottak miatt az endogén növekedés előtt álló korlátok az öreg kontinensen aligha omlanak le pusztán attól, hogy éles szemű elemzők föltárták: a lisszaboni program megvalósításához piaci és intézményi reformok szükségesek.

⁶ Lásd erről Török Ádám és szerzőtársai (2006) új monográfiáját.

Az előadottakból téves lenne a – hazai közbeszédben talán idő előtt általánossá vált – euroszkeptikus következtetések levonása. Ha egy rövid előadás kereteit szét is feszíti, utalni azért lehet arra, hogy az EU lényege a sokszínűség. A három beteg gazdaság mellett lelkesítő, jó példák sorát is láthatjuk. A dán, az ír, a finn vagy a spanyol átalakulás az elmúlt másfél évtizedben meggyőző példáját adta annak, hogy az EU egészének állapota nem kell, hogy visszahúzólag hasson az egyes tagállamok gazdaságára. Ügyes és célirányos munkával az uniós „táncrendek” a nemzeti fejlesztési stratégia szolgálatába állíthatók. Luxemburg, Svédország vagy Írország növekedése nem akkor és attól állt le, ha átmenetileg megtorpant, hogy elérték az Unió átlagát. Épp az az izgalmas példa, hogy a fejlettség adott szintjén sem lassult le a növekedés, ahogy azt a neoklasszikus elmélet bizonyos leegyszerűsítő értelmezése sugallná. Ellenkezőleg: az élen járó országok számára további fejlődési lehetőségeket biztosított és biztosít a jövőben is a stabil uniós szabályozási közeg.

Ugyanakkor a történet ellenkező oldalról is olvasható. Az uniós tagság nem jelent gyógyírt sem a tagállamok öröklött bajaira, sem az elmúlt évtizedben kialakult társadalmi elmeszesedésre. Az EU képtelen (volt) a motorját jelentő Németország választóit rábírní arra, hogy az ország önértékében álló reformok végbevételére adjon fölhatalmazást egy kormányzatnak. Franciaországban az EU-alkotmány elvetésével, a Bolkenstein-irányelv megtorpedozásával, az EU további bővítéséről szóló népszavazás alkotmányba emelésével egyértelműen a reformokkal és az integrációval szemben kételkedő közvélekedés kapott intézményes támogatást. Az EU pedig aligha tud a két meghatározó hatalom ellenében haladni, se bővülésben, se mélyülésben. Ez annál is kevésbé tekinthető természetesnek vagy épp a jóléti állam „elkerülhetetlen” velejárójának,

mert az elmúlt évtizedben épp a skandináv államok mutattak példát abban a tekintetben, hogy a munkapiac átalakításával, a szociális juttatások célzottá (!) tételével és az állami beruházásoknak a hagyományok helyett a jövő szempontjai szerinti megválasztásával, a K+F előtérbe állításával a nemzetközi versenyképesség igenis megőrizhető. Igaz, ekkor az újraelosztás szempontja egyértelműen a kiegyensúlyozottan fenntartható államháztartás szempontjának rendelődik alá, bár annak elérésében egyáltalán nem merül ki.

Korlátok és új kihívások

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy az összjövedelem 1,045 %-át újraelosztó EU nem képes és nem is hivatott a tagállamok alapvető stratégiai kérdéseit megoldani. A gazdasági növekedés megvalósítása, az ezt kikövező pénzügyi stabilitás biztosítása, valamint, egyáltalán nem utolsó sorban, a legtöbb kontinentális európai társadalom rákfenéjét jelentő munkanélküliség és alacsony aktivitás orvoslása nemzeti feladat marad. A munkapiacra az EU kétezres években kialakított, úgynevezett nyílt rendszerű koordinációja érdemi okokból csekély eredményt hozott (Casey – Gold, 2005). Mivel a munkapiac, akárcsak az adórendszer, erőteljesen kulturális és politikai tételezetszerű, az egységesítésére irányuló törekvéseknek se alapjuk, se eszközük nincs, és a jövőben se lesz. Ebből viszont levonható az a következtetés, hogy az új tagállamok-

nak elemi érdekük, hogy óvakodjanak a magállamokban gyászosan leszerepelt munkapiaci és a piacellenes adóügyi intézkedések átvételétől, az egységes európai tér ködös – és jogilag nem is létező – fogalmára hivatkozva. A telephelyek versenye ezzel szemben továbbra is a világgazdaság fejlődését meghatározó alapvető paradigma marad. Mindebből következően a gazdasági elemzés feladata továbbra is lesz, hogy az általános és az egyedi új egyensúlyának mibenlétét föltárja. Ezen az alapon születhet majd meg az az új fejlesztési stratégia, amelynek keretében az EU-tagság a magyar fejlődés számára legkedvezőbb, sajátos intézkedési és intézményegyüttest ki tudja munkálni. Ennek részeként találunk majd megoldást arra az ellentmondásra, hogy a viszonylag jó növekedés nálunk példátlanul alacsony – alig 57 %-os – munkapiaci aktivitással társul. És ennek révén munkálhatjuk majd ki, sok év alatt, a választ a magyar társadalom várakozásai és a gazdaság növekedési potenciálja közt a kétezres évek elejére kialakult feszültségre is. Hiszen miközben a közéletben az 5-6 %-os növekedés követelménye magától értetődőnek mondható, a magyar gazdaság jelenlegi növekedési potenciálja a 3 %-ot is alig éri el (Erdős, 2004). Ekkor pedig a némely sorstársunknál gyorsabb és kiegyensúlyozottabb növekedés is kevés lesz a valódi, minőségi elemeket is felölelő felzárkózáshoz, az érdemi/tartalmi integrálódás betetőzéséhez.

IRODALOM

- Alesina, Alberto – Barro, Robert (2002): : Currency Unions. *Quarterly Journal of Economics*, 117, 2, 409–436.
- Blanchard, Oliver (2006): European Unemployment: the Evolution of Facts and Ideas. *Economic Policy*. 45, January, 5–59.
- BOD Péter Ákos (2006): Deficit vagy euró. *Valóság*. 49, 1, 1–16.
- Buti, Marco – Franco, Daniele (2005): *Fiscal Policy in Economic and Monetary Union: Theory, Evidence and Institutions*. E. Elgar Publ. Co., Cheltenham, GB.– Northampton, USA
- Casey, Bernard – Gold, Michael (2005): *Soft Regula-*

- tion and the Subtle Transformation of States: The Case of EU Employment Policy*. *Journal of European Public Policy*. 12, 1, 23–43.
- Csaba László (2005): Poetry and Reality about the Future of the EU. *Intereconomics*. 40, 2, 61–66.
- Csaba László (2006): Az átalakulás számokban. In: Csaba László: *A fölemelkedő Európa*. Akadémiai, Budapest. (in print)
- Darvas Zsolt – Rose, A. – Szapáry Gy. (2005): A fiskális divergencia és a konjunktúraciklusok együttmozgása. *Közgazdasági Szemle*. 52, 12, 937–952.
- ECB (2006): *Statistics Pocket Book*. February 2006.

- Frankfurt/M <http://www.ecb.int/pub/pdf/stapobo/spb200602en.pdf>
- Erdős Tibor (2004): Mekkora lehet Magyarországon a fenntartható növekedés üteme? *Közgazdasági Szemle*. 50, 6, 530–559.
- Gelauff, George – Lejour, Arjan (2006): *The New Lisbon Strategy: An Estimation of the Economic Impact of Reaching Five Lisbon Targets*. The Hague: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis for the EU Commission, január (megjelenés alatt a Bizottság Economic Papers sorozatában).
- Jankovics László (2005): Az inflációs célkitűzés rendszere: az első másfél évtized tanulságai. *Külgazdaság*. 49, 10, 4–25.
- Palánkai Tibor (2005): Európai egyesülés – integrációelmélet. *Magyar Tudomány*. 165, 10, 1221–1235.
- Persson, Torsten – Tabellini, Guido (2004): : Constitutional Rules and Fiscal Policy Outcomes. *American Economic Review*. 94, 1, 25–45.
- Tóth István György (2006): Védelmet kérve. *Figyelő*. 50, 7.
- Török Ádám – Borsi B. – Telcs A. (2006): *Competitiveness in Research and Development*. Comparisons and Performance. Edward Elgar Publ. Co., Cheltenham, GB–Northampton, USA:

